

Kvinden som Haandværker.

Skal Kvindespørgsmaalet faa en tilfredsstillende Løsning, da maa Kvinderne efter en langt større Maalestok end hidtil kaste sig over de egentlig produktive Erhverv. Deres, som man vil paastaa, egen Boldgade, finere Haandarbejder, giver intet Erhverv, i alt Fald ikke i de gamle Lande, dertil er der altfor mange Kvinder, der kunne tage Arbejdet som Tidsfordriv og Betalingen derfor som Lommepege. De grovere kvindelige Sysler, Vask, Rengjøring, Fabriksarbejde o. s. v. er der med Grund intet Kapløb om, og dog give de kun et meget tarveligt Erhverv, fordi der er flere end nok, der tvinges til at tage dem med til Dels som Bierhverv. Om det at være Hustru og Moder er et Erhverv, beror paa Omstændighederne, men ogsaa Udsigten hertil bliver ringere i samme Grad, som Fordringerne til Livet stige og Indtægterne mindskes. Lærerindevejen, som en Mængde Kvinder med og uden Forudsætninger gaar, er alt nu overfyldt. Sagførervirksomheden synes man ikke at ville betro dem, og selv om der en Gang gives dem Tilladelse til at blive Sagførere, da bliver det tvivlsomt, om nogen Praksis betros dem. Vejen til at blive Læge er for trang for de fleste Kvinder, og om der foreløbig bliver Brug for ret mange, er mer end tvivlsomt; thi det er ikke afgjort, at de fortrinsvis ville blive benyttede af deres eget Kjønn, og der vil løbe meget Vand i Stranden, inden de faa og tage mod mandlige Patienter. Telegraf- og Jærnbanevæsenet synes ikke at ville begunstige Kvinderne. Handels- og Kontorvejen er ikke meget værd for Kvinderne, saa længe man kun benytter dem for at faa en billigere Arbejdskraft. Forlange Kvinderne Ret til at arbejde og leve deraf, ses det tydelig nok af de fremdragne Exempler, hvor ringe Udsigter de have til at naa dette Maal ad de banede Veje. Det nytter ikke at ræsonnere, saaledes er det nu en Gang, og Forholdene maa tages, som de ere; Verden forandrer sig ikke i en Haandevending, selv om det gjælder en saa billig Fordring som lige Ret til Erhverv for Mand og Kvinde; der maa banes Vej til nye Indtægter. Jeg skal ikke her komme nærmere ind paa, om Kvindesagens Venner af en eller anden Grund have villet bygge Taarne og Spir, inden de lagde en fast Grund, men kun fremhæve, at til ethvert forsvarligt Byggeforetagende maa der lægges et tilstrækkelig solidt Underlag. Underlaget vil i dette Tilfælde blive produktivt Arbejde, nærmest Haandværk og Industri.

I disse Dage, da Kjøbenhavn havde Udsigt til at blive

brødløs, fordi Svende og Mester ikke kunde enes, er der Anledning til at spørge. Hvorfor kunne Kvinderne ikke atter tage Brødforsyningen i deres Haand og være *Bagere*? Naar der undertages Rugbrødsbageriet, og maaske det med, saafremt man benytter Maskinkraft, er der aldeles intet til Hinder derfor. Jeg tror sikkert, at enhver vil indrømme, at en Kvinde lige saa godt kan lave en Kransekage som en Mand. Den Bager, der udelukkende benyttede Kvinder i sit Bageri, vilde sikkert ikke levere det daarligste Brød, og jeg tror, at hans Bageri vilde se adskilligt mere tiltalende ud, end de fleste nu gjøre.

Møbelsnedkeriet er ikke noget overdrevent svært Arbejde; raske Kvinder raade over Kraft nok til at lave baade Borde, Stole o. s. v., men have de Dygtighed og Begavelse nok dertil, vil man spørge. Det er, som man tager det; sammenligner man Møbelarbejdet med finere kvindelige Haandarbejder, vil man vist finde, at der skal lige saa stor Dygtighed til dette som til hint. Betragt de fine polstrede og betrukne Møbler, de rigere Hjem bugne af, se, hvorledes de laves, og stil det Spørgsmaal: Hvorfor kunne Kvinderne, der dog maa have nogen Sans for Hygge, Folder og Farver, ikke betrække vore Stole, polstre Sofaerne og udstyre Værelserne med Gardiner. Portiere o. s. v.? Jeg ser ingen Grund dertil. De fornødne Kræfter mangle de i alt Fald ikke. Det skulde da være Skjønhedssans; men der er dog ingen Rimelighed i at antage, at kvindelige *Sadelmagere* skulde have mindre Sans for, hvad der tager sig ud i Hjemmene, end Mændene.

Skulde det ligge over Kvindernes Kræfter at *tapetsere* vore Værelser? Eller mangle de Sans for Farverne, hvorledes Tapetet skal sidde for at tage sig ud o. s. v.? Jeg tror, at vi dristig kunne sige nej, ingen af Delene.

Hører der mere Kraft og Kunstfærdighed til at *male* Vinduer, Døre, Møbler o. s. v. end Kvinderne raade over? Betragt en Malersvend i Arbejde, Svaret vil da ligge lige for Haanden.

Hvem tvivler vel om, at Kvinder kunne *indbinde Bøger* lige saa fuldt som Mænd? Jeg for min Part, der dog har set adskilligt Bogbinderi, gjør det i hvert Fald ikke, saa meget des mindre, som jeg har set flere Kvinder, der var fortrinlige Bogbindere. I vort Naboland Norge, har jeg ladet mig sige, sy Kvinder de svære norske Søstøvler; ere vore Kvinder end ikke saa stærke som de norske, ville de dog i hvert Fald have Kraft nok til at *sy Fodtøj* til deres eget Kjønn, hertil maa de fortrinsvis antages at have alle Betingelser.

Jeg skal kun nævne *Skrædderiet*. Hvorfor faa Kvinderne ikke Æren for at have syet en stor Del af det Tøj, vi Mænd bruge, da de dog i Virkeligheden gjøre det? De faa det ikke, fordi Skrædderne ved Tavshed ville bringe Folk til at glemme,

at Kvinderne næppe faa det halve for deres Arbejde af, hvad Mændene faa.

Gjør en Afstikker ind i et *Uhrmagerværksted*, og det vil blive klart, at en Kvinde med lidt mekanisk Talent ingen store Vanskeligheder vil have at overvinde ved at aftrække, rengjøre og reparere Uhre, og det er et saa net Arbejde, at selv den fineste Frue for den Sags Skyld kunde udføre det.

Til *Bogtrykkernes Ære* skal det siges, at de ikke alene have aabnet deres Værksteder for Kvinderne, men at de ogsaa som Regel give dem samme Løn som de mandlige Typografer.

Udover disse Fag er der en Mængde andre, der lige saa godt ligge for Kvinder som for Mænd. Her ligger der en vid Mark, som maa opdyrkes, inden Kvindespørgsmaalet finder en tilfredsstillende Løsning. At faa denne Arbejdsmark opdyrket vil volde megen Modstand, ikke mindst fra Kvindernes Side, og det vil kræve ihærdigt og flittigt Arbejde, især for de Kvinder, der maa bane Vej.

Det nytter ikke, at Kvinderne give sig til at fuske i Fagene, derved ville de kun skade Sagen. De, der melde sig paa Arbejdsmarken, maa skaffe sig en virkelig grundig og alsidig Uddannelse, de maa blive saa grundig hjemme baade i den praktiske og theoretiske Side af Faget, at de kunne tage Kampen op med deres mandlige Arbejdsfæller, ja ikke nok hermed, de maa om muligt overgaa dem. Hvor lang Tid en saadan Uddannelse vil tage, skal jeg her ikke udtale mig nærmere om, men naar fire til fem Aar anses for tilstrækkelige for Manden, der dog, som Forholdene nu ere, som Regel ikke faar nogen synderlig Undervisning i Læretiden udover den, et Par aabne Øjne give, oftest bliver henvist til en eller anden underordnet og sløvende Enkelthed af Faget og maa benytte omtrent en Trediepart af Tiden med alt Slags tilfældigt Sjov, Byærinder for Mester og Svende, Haandlangertjeneste o. s. v., da skulde man synes, at der maatte naas et mindst lige saa godt Udbytte paa en langt kortere Tid, hvis Lærlingene fra den første Dag, de indtraadte i Læreværkstedet, fik en planmæssig og grundig Undervisning.

At sende unge Kvinder ind i Værkstederne, som de nu ere, for at faa dem uddannede til Haandværkere, vilde være Galmandsfærd, de vilde som Regel blive moralsk ødelagte og næppe faa lært at arbejde. Værkstedstonen er des værre en saadan, at man med Rette gruer for at faa sine Sønner under dens Indflydelse, end sige Døtrene, og det kan med saa temmelig Sikkerhed paaregnes, at Arbejderne ikke ere uegenyttige nok til at opdrage Konkurrenter, der med Tiden kunne blive dem truende nok.

Inden der kan være Tale om at faa Kvinderne til at tage Haandværket op, maa der følgelig dannes Læreværksteder med det særlige Formaal for Øje at uddanne Kvinder til Haand-

værkere. Paa disse Værksteder maa de have en planmæssig, grundig og alsidig Uddannelse, der omfatter saavel den praktiske som den theoretiske Side af Faget. Hvert Arbejde, der udføres, maa i første Række tilsigte Uddannelse; om samme Arbejde betaler sig eller ej, kommer i anden eller tredie Række. Læreværkstedet maa være Herre over, hvad der skal laves, og ikke uden tvingende Nødvendighed (som f. Ex. ved Bageriet) lade Kjøberen bestemme det; thi, indlader det sig derpaa, da bliver Følgen let den, at der i lange Tider maa arbejdes med en enkelt, Uddannelsen aldeles ikke fremmende, Gren af Faget. Denne Fristelse, at ville slaa Kapital af Arbejdet, undgaas vist næppe paa anden Maade end, at f. Ex. »Dansk Kvindesamfund«, hvem denne Opgave maatte ligge nærmest, oprettede eller i alt Fald førte en *virksom* Kontrol med Læreværkstederne. Selv om Værkstederne i egentligste Forstand ikke blive produktive, saa ville de Arbejder, der udføres, dog godt kunne faa nogen Værdi. Brugsgjenstande skal det naturligvis være, der forarbejdes, men Gjenstande af en saadan Art, at Lærlingene selv kunne lave dem helt færdige, paa hvilket Trin de end staa. Drages der ikke Omsorg herfor, bliver Udfaldet sikkert dette, at det bliver Specialværksteder som de fleste andre, der mindst af alt ere skikkede til at uddanne Kvinder til duelige Haandværkere paa den kortest mulige Tid.

Hvor skulle de kvindelige Svende faa Plads efter endt Læretid, vil man spørge; thi det vil næppe være heldigt at lade dem tage Randslen paa Nakken og trave fra Værksted til Værksted for at falbyde sin Arbejdskraft. Stiller en Institution som f. Ex. »Dansk Kvindesamfund« sig i Spidsen for Opgaven og ejer den nogen Dygtighed og Energi, da vil det vel ikke være umuligt foreløbig at faa oprettet et under dens Ledelse drevet produktivt Værksted med tilhørende Udsalg. Er der nogen Alvor bag Raabet om Kvindens Ret til Arbejde, da ville forbrugende Kvinder sagtens først søge deres eget Kjøns Udsalg for at forsyne sig med, hvad de trænge til. Vil det være en for dristig Tanke, at der paa et mere fremskredet Stade maa findes Kvinder med Dygtighed, Mod og Vilje nok til selv at styre en Bedrift, der giver Arbejde for Kvinder? Jeg tror det næppe. Jeg har her i kortest mulige Træk søgt at paavise, at det praktiske Arbejde, Haandværk og Industri, er Grundlaget, hvorpaa Kvindens Frigjørelse skal bygges, at Kvinderne lige saa godt som Mændene maa kunne arbejde i en hel Del Fag, under hvilke Forhold deres Uddannelse maa foregaa, og skal nu henlede Opmærksomheden paa nogle af de væsentligste Hindringer for Sagens Gjennemførelse.

Det er ikke at vente andet, end at Aarhundreders System med Naal og Traad o. s. v. i Forbindelse med den Løgn, vi Mænd med Digterne i Spidsen efter bedste Evne have stræbt at faa dem til at leve paa, — den nemlig, at de var en Art

Almenbegavelse, der med Lethed, uden egentligt Arbejde kunde, om just ikke løse, saa dog have en begrundet Mening om de Spørgsmaal, der voldte Manden Hovedværk og søvnløse Nætter —, har bibragt en Mængde Kvinder overdrevne Forestillinger om deres egen Dygtighed og Lærenemhed. Disse overdrevne Forestillinger, der ligge saa dybt, at de fleste Kvinder næppe ane deres Tilstedeværelse, ville være en alvorlig Hindring for at tage Haandværket op.

Dette at blive en duelig Haandværker kræver aarelangt, flittigt og taalmodigt Arbejde. Man bliver ikke Haandværker ved at sysle efter Behag en, to til tre Timer daglig med sit Fag, der maa arbejdes fra Morgen til Aften, 8—10 Timer om Dagen. Foreløbig vil her vist blive en Anstødssten. At arbejde uden synderlig Afbrydelse Dagen igjennem er Kvinden i Byerne ikke vant til, og det synes, som om Bevægelsen baade i By og paa Land gaar i Retning af saa lidt som muligt af kropsligt Arbejde. I hvert Fald er det et af de væsentligste Punkter for den tjenestesøgende Kvinde, »om der er meget at bestille.« Et Blik paa Blade, som f. Ex. Højskolebladet, vil overtyde om, at, medens der er Hundreder af unge Kvinder, der ville have lette, »indvendige Pladser«, læse med Smaa-børn o. s. v., er der næppe én, der søger Plads, hvor der kræves virkeligt Arbejde. At der for Tiden er en Tilbøjelighed for Kvinder som for Mænd til at unddrage sig det grove Arbejde, er klart nok, men hvad der er mindre klart, er, om den kan overvindes, inden den tvingende Nødvendighed byder det.

En anden Hovedvanskelighed er Kvindernes Dragt. Saa længe de ikke tage Afsked med Korset, Snøreliv, Tournure, højhælede Sko o. s. v. og, om jeg tør nævne det, mange og lange Skjorter, bliver det kun smaat bevendt med deres Arbejde, i Værkstederne i alt Fald. Den Dag Kvinderne anlægge en Dragt, der gjør dem det muligt at bevæge sig frit og benytte deres Kræfter, er der naaet et godt Stykke frem i Retning af Selvstændighed.

Trods det, at jeg har haft en Del at gjøre med at undervise Kvinder i praktisk, haandværksmæssig Syssel, »Træsløjd«, skal jeg dog forskaane Læserne for mine Erfaringer paa dette Omraade, bl. a. fordi jeg endnu har altfor lidt paa-lideligt Ertaringsstof til at bygge bestemte Slutninger paa; kun saa meget: de Erfaringer, jeg mener at have vundet, gaa i Retning af, at det vil være muligt at uddanne Kvinder til Haandværkere *).

*) Gaar Vejen til Kvindernes Frigjørelse end til Dels igjennem Haandværk og praktisk Erhverv, er det dog saare tvivlsomt, om den foreløbig vil blive betraadt af ret mange Kvinder, en stor Del vilde sikkert mene, at den Selvstændighed, der kan opnaas, er for dyrekjøbt,

De Følger, Kvindernes Uddannelse til Haandværkere vil medføre, skal jeg ved denne Lejlighed lade ligge i det Haab, at der ved en mulig Forhandling skal blive bedre Lejlighed til at drage dem frem.

Inden jeg slutter disse Linier, maa det være mig tilladt saa indtrængende som vel muligt at henstille til Kvindesagens Venner og da særlig til »Dansk Kvindesamfunds« Bestyrelse, at de underkaste den heri omhandlede Sag en omhyggelig Prøvelse, inden de vende den Ryggen, og at de ikke lade det bero med aarelange Forhandlinger frem og tilbage, men, saa snart Forholdene tillade det, gjøre et alvorligt Forsøg i den antydede Retning; thi først gjennem et saadant bliver man fuldt sat i Stand til at tage Stade for eller imod.

Aksel Mikkelsen.

Den unge „blødagtige“ Slægt.

Vi Smaafolk paa Landet faa i disse Tider, til Dels ogsaa gjennem »Kvinden og Samfundet«, en stærk Følelse af, at det er store og for Kvinderne betydningsfulde Spørgsmaal, der bevæge Tankerne og tage Interessen hos Kvinderne i den finere Verden.

Hos os, blandt Kvinderne i den jævne Bondestand, er ikke endnu naaet en saa fremskreden Udvikling, saa her sættes saa store og indviklede Spørgsmaal som Sædelighedsspørgsmaalet under Forhandling. Der er *det*, der ligger os nærmere. Dog »forhandle« gjør vi sjælden alligevel; de yngre Kvinder gaa, som de ældre gik før dem: i Stilhed, arbejde, tie og — der er vel dem, der lide. Paa dette Felt foregaar Udviklingen ikke med stærke Skridt.

Vi yngre høre dog ikke saa sjælden Udtalelser om den

og Omgivelserne skulle sikkert bidrage sit til at fæste denne Opfattelse. Det er højst sandsynligt, at Omvejen — Sløjdens Indførelse i Pigeskolerne — først maa gaas, og det forekommer mig, at alene af den Grund bør Kvindesagens Venner begynde at virke herfor. At Sløjden i Pigeskolerne mulig er Vejen til at faa Kvinderne til at tage Haandværket op, er ikke en løs Slutning, den er bygget paa de Erfaringer, jeg har vundet ved at undervise voxne Kvinder i Sløjd, og derpaa, at det efter alle Kjendemerker at dømme maa blive Mellemstandens Kvinder, der maa bane Vej. Blive Pigebørnene vant til at haandtere Høvl og Sav i Skolerne, da bliver Vejen ikke saa svær for dem, der have Mod og Lyst til at staa paa egne Ben.